

Milan Bélik má sedemdesiat rokov

Rozhovor s bývalým riaditeľom Slovenskej ústrednej hviezdárne, ktorý sa v apríli dožije 70. rokov.

– Kto vo vás prebudil záujem o astronómiu?

– Otec. Bol to výnimočný človek. Mal iba šesť ľudových, ale zaujímal sa o všetko. Kupoval knihy a po nociach, po robote okolo gazdovstva, ich čítal. Väčšinu jeho knižnice som zdedil ja. Raz, mal som vari desať rokov, vracali sme sa na voze domov. Bola jasná noc, nad hlavami nám svietili hviezdy. Vtedy mi ukázal Kríž svätej Heleny, (pod týmto názvom som prvýkrát identifikoval súhvezdie Labute) a potom asi desať najjasnejších hviezd. Od neho som sa dozvedel, že hviezdy sú vlastne vzdialené slnká. Od otca som sa dozvedel aj o Štefánikovi.

– Ako o spoluzakladateľovi Československej republiky i ako o hviezdárovi?

Porozprával mi všetko, čo o ňom vedel sám. Štefánika pokladal za jedného z najväčších Slovákov. V izbe sme mali zarámované Štefánikovo krédo, ozdobené ľudovými ornamentami: – Veriť, milovať, pracovať. Raz, ešte som chodil do ľudovej, mi prezradil, že krstné meno Milan mi dal po ňom. Povedal mi: – Milan, možno, že raz aj z teba bude astronóm.

– Do Hurbanova ste prišli v roku 1955...

Nastúpil som v Hydrometeorologickom ústave. Prišiel som do malého, ospalého mestečka, utopeného v zeleni. Od domorodcov som sa dozvedel, že tá budova s kupolami, naproti ústavu, bývala kedysi známou hviezdárňou. Po večeroch som počúval historiky jej zakladateľovi, Mikulášovi Konkoly – Thege, astronómovi, ktorý sa preslávil v celom svete, ale aj o českých hviezdároch, ktorí tu v medzivojnovom období robili špičkovú astronómiu. Hviezdáreň však cez vojnu a v povojnových rokoch celkom spustla: v miestnostiach sa váľalo spústu neusporiadaného materiálu. Plesnivé knihy, zničené obrázky, porozbíjané fotoplatne. V hviezdárni mal svoj ateliér komunálny fotograf Tvarožek. Istý čas tam žila aj jedna mníška, ku ktorej chodili deti na hodiny klavíra a huslí. Občas som ta zašiel a uprostred tej spúšte som si predstavoval, ako sa tu žilo za Konkolyho a Šternberka. Bolo mi ľúto, že astronómia v Hurbanove vyhasla.

– V roku 1964 sa astronómia do Hurbanova opäť vrátila.

V tom roku bola založená nová hviezdáreň. Astronomické pozorovania však obnovili, najmenej dva roky predtým, Elemír Csere, Ladislav Valach, Štefan Kupča a Ján Očenáš. Očenáš sa stal jej prvým povojnovým riaditeľom. V roku 1964 som na hviezdáreň, vďaka Štefanovi Kňoškovi, prišiel aj ja. Začali sme v okrese organizovať astronomické krúžky, veľa sme pozorovali. Vďaka erudícií zakladateľov hviezdárne sme mali veľmi dobré výsledky. Naša okresná hviezdáreň začala, v rámci amatérskej astronómie, udávať tón na celom Slovensku. V roku 1969 sme sa stali Slovenskou ústrednou hviezdárňou. Našou úlohou bolo metodicky riadiť a koordinovať sieť všetkých slovenských ľudových hviezdární, ich odbornú i vzdelávaciu činnosť.

– V tých rokoch bol dominantnou osobnosťou na hviezdárni jej vtedajší riaditeľ. Ladislav Valach...

Valach bol výnimočný človek. Mal smelé vízie a dokázal ich aj realizovať. Z jeho iniciatívy vznikla výroba ďalekohľadov pre potreby amatérov. Rozbehlo sa pomaturitné štúdium astronómie, v roku 1970 vyšlo prvé číslo časopisu Kozmos, bol založený Slovenský zväz astronómov amatérov. Valach získal peniaze aj na budovu novej hviezdárne a planetária. Nestaval na piesku: v Hurbanove sa naplno rozbehla aj kvalitná pozorovateľská a výskumná činnosť. Pravidelne sa pozorovalo Sln-

ko, zakryty hviezd Mesiacom, premenné hviezdy. Svoju činnosť zahájili aj pozorovatelia meteorov.

– Valacha potom v roku 1972 odvolali.

Konjunktura Slovenskej ústrednej hviezdárne mnohým klala oči. Valach na to veľmi nedbal, nebol diplomat, neznášal opatrníkov ani byrokratov. Aj do stavby novej hviezdárne sa pustil načierno; spoliehal sa na svoj šarm a konexie. Keď konexie po Dubčekovej ére oslabili, odvolali ho.

– Vo funkcii riaditeľa ste ho potom vystriedali vy. Na celých sedemdesiat rokov. Boli ste lepším diplomatom?

Robil som, čo som mohol. Usiloval som sa udržiavať dobré vzťahy s profesionálnymi astronómami. Potrebovali sme ich pomoc pri odbornej činnosti, pri zabezpečovaní našich podujatí, pri redigovaní Kozmosu, aj keď nás zavše pokladali za piate koleso na voze. Preto som súhlasil aj s tým, keď nás zhora premenovali zo Slovenskej ústrednej hviezdárne na Slovenské ústredie amatérskej astronómie. Múdry kompromis sa skoro vždy vypláti. Aj vďaka ich pomoci sa obec amatérskych astronómov uťešene rozrastala. V priebehu dvadsiatich rokov zvýšil sa počet krúžkov a klubov zo 105 na skoro 1000. Počet astronomických zariadení z 13 na 27. Keď sme začali bojovať o zachránenie zdevastovanej starej hviezdárne, profesionáli nám podržali chrbát. Najmä Pajdušáková. Starú hviezdáreň sme napokon zrekonštruovali. Som presvedčený, že aj Konkoly mu by sa páčila.

– Keď ste na hviezdárni začiatkom 80. rokov navrhli projekt spektráku, opäť to komisi začalo kľaf oči.

S tou myšlienkou prišiel Bohuš Lukáč a ďalší mladí pracovníci. Nechceli byť iba popularizátormi astronómie, šíritelmi toho, čomu sa hovorilo „vedecký svetónázor“. Vychádzali z názoru, že autorita každej poriadnej hviezdárne stojí na zmysluplnej vedeckej činnosti. Ja som ich iniciatívu podporil. Absolvovali sme desiatky jednaní na rôznej úrovni. Presviečali, zdôvodňovali, lobovali; získal peniaze na stavbu a na prístroje vyžadované vtedy diskretnú diplomáciu na všetkých úrovniach. Lenže ako to už na Slovensku býva, aj v tomto prípade sme museli zápasiť s obštrukciami. Nakoniec sme spektrák postavili, ale koľko to stálo nervov a úsilia. Len o tom, ako sme získali firmu, čo nám spektrák nakoniec postavila, by sa dala napísať kniha.

– V roku 1989, ešte pred revolúciou, vás odvolali.

Už desať rokov som na dôchodku. Istý čas som mal pocit, že som odišiel privčas. Ale tak to už v živote chodí. Počas svojej funkcie som toho veľa nenapozoroval. Stal som sa astronómom – organizátorom. Za ničím nebanujem, iba za kamarátmi, ktorých som vďaka astronómii našiel. Slovenská ústredná hviezdáreň, (som rád, že sa nám tento názov vrátil), obhájila svoje postavenie aj v nových, sťažených podmienkach. Teším sa, že jej renomé rastie, že si moji bývalí kolegovia nachádzajú v otvorenom svete partnerov pre vedeckú spoluprácu aj tam, kam sme sa my nedostali. Počúvam, že peňazí je čoraz menej, ale obec slovenských astronómov-amatérov sa zatiaľ drží. Prajem všetkým jasnú oblohu nad ich ďalekohľadmi a plánmi.

Zhovárал sa Eugen Gindl

Tatiana Fabini

Pred desiatimi rokmi tragicky zahynula Tatiana Fabini, šéfredaktorka Kozmosu. Počas trinástich rokov na čele redakcie podarilo sa jej vytvoriť populárnovedecký časopis zameraný na astronómiu a kozmonautiku, ktorý nemal v stredovýchodnej Európe obdobu. Svedčí o tom aj fakt, že Kozmos sa stal vari jediným periodikom v dejinách slovenského novinárstva, ktorý mal viac čitateľov v Čechách ako na Slovensku, hoci mu na západ od Moravy konkurovala Ríše hviezd, populárnovedecký astronomický časopis s oveľa väčšou tradíciou a kvalitnejším autorským zázemím. Svojou schopnosťou exaktne a pútavo popularizovať poznatky vedy stala sa priekopníčkou populárnovedeckej publicistiky na Slovensku. Nezáškodí preto pripomenúť si zásady, ku ktorým sa dopracovala a ktorými sa pri svojej práci riadila.

1. Vychádzať vždy, keď je to možné, z najaktuálnejších, pôvodných zdrojov informácií.

2. Nikdy nezabudnúť pre akých čitateľov píšeme. Snažiť sa upútať ich už titulkom, prvou vetou, prvým odstavcom. Písať tak, aby čitatelia prečítali každý článok až do konca.

3. Mať na pamäti, že dobrá fotografia, ilustrácia či graf sú skoro vždy účinnejšie ako niekoľko stránok textu.

4. Neobjavovať objavené; tvorivo aplikovať overené postupy skúsených popularizátorov v renomovaných časopisoch. V prípade, ak popularizačný text napísali autori objavu, alebo popularizátori, ktorí boli s nimi v priamom styku, prenechať slovo im.

5. Prezentovať nový objav vždy v kontexte stavu poznania v danej oblasti, nie iba ako izolovaný fakt.

6. Rešpektovať zásadu, že pre radového čitateľa bez astronomického vzdelania, je najpútavejšia perzonifikácia dobrodružstva poznania. Fakty, bez histórie hľadania, omylov a invencie konkrétnych ľudí a tímov, strácajú príťažlivosť. Story je vždy pútavejšie ako lineárny výpočet faktov.

7. Pri spracovávaní a písaní prekladať vedecký jazyk „do ľudštiny“, do presných, hutných, ale vždy čítavých a zrozumiteľných novinárskych výpovedí.

8. Pri popularizácii sa nechať ovplyvniť iba vonkajšími, najefektnejšími prejavmi faktov, ale analyticky a kriticky spracovať k ich podstate v rámci všetkých vzrušujúcich súvislostí.

9. Pri pochybnostiach vždy konzultovať s odborníkmi.

10. Nikdy neskľnúť k zjednodušeniam a stereotypom komerčnej publicistiky, aj za cenu nižšieho nákladu.

Deasatoro Tatiany Fabini uplatňujeme v svojej práci dodnes. Na záver tejto spomienky chceme našich čitateľov informovať o tom, že Medzinárodná astronomická únia zaradila jej meno do katalógu stoviek žien, ktoré sa zaslúžili o rozvoj a popularizáciu astronómie s cieľom pomenovať podľa nich útvary na stronomických objektoch.. Menom našej zosnulej šéfredaktorky má byť pokrstený jeden z geologických útvarov na povrchu Venuše. **Redakcia**

